

A Magyar Kommunista Párt és a „nyugati” kultúra a hidegháború kialakulásának időszakában (1946 ősze – 1948)

(A belpolitikai és nemzetközi viszonyok átalakulásának következményei) A II. világháború utáni magyar kultúrkapcsolatok elemzésénél láttuk, hogy a magyar diplomáciának arra kellett törekednie, hogy a világban reális kép alakuljon ki az országról és minél kedvezőbb feltételek teremtsődjenek a magyar kultúra nemzetközi megismertetéséhez, illetve hogy megkönnyítse az egyetemes kultúra értékeinek befogadását, továbbá az adott körülmények között a kultúra, a kultúrdiplomácia eszközeit felhasználva járuljon hozzá Magyarországnak az új világrendbe való beilleszkedéséhez.

A kutatás azt is bizonyította, hogy az ország vezetése helyesen ismerte fel: a világra nyitás csak a szomszédokon keresztül, a kialakult problémák rendezése révén lehetséges. A megváltozott nemzetközi viszonyokat figyelembe vevő újfajta politikai gondolkodás fontossága fogalmazódik meg az 1944 őszen legaktívabb párt, a Magyar Kommunista Párt (MKP) elképzeléseiben is. Az MKP 1944. november 30-án nyilvánosságra hozta a „Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének” programját. Tervezetükben abból indultak ki a kommunisták, hogy az ország demokratikus átalakulása elválaszthatatlan a demokratikus külpolitikától. A magyar külpolitika céljaként pedig a jószomszédi viszony és őszinte együttműködés megteremtését jelölte meg az összes környező országokkal, valamint Angliával és az Egyesült Államokkal és szoros barátságot a hatalmas Szovjetunióval.¹

A háború utáni kommunista kultúrdiplomáciáról készített tanulmányaimból látható², hogy a Magyar Kommunista Pártnak a szomszédos országokhoz fűződő kulturális kapcsolataiban és kultúrdiplomáciai törekvéseiben néhány önálló kezdeményezésen kívül, valamint bizonyos koalíciós együttműködésekben való részvétel mellett nem volt kidolgozott koncepciója. A párt a nemzeti önazonosság és megmaradásban játszott meghatározó szerepe miatt fontosnak tartotta a kulturális kapcsolatokat a szomszédos országokhoz fűződő viszony kiépítésénél és a Kárpát-medencei együttműködésben.

Az elemzésekből az is világosság vált, hogy a „Nyugatot” illetően a magyar politika egy offenzív kultúrdiplomáciával igyekezett egy más, reálisabb magyarság-képet kialakítani. A nagyvilágban a magyarságról kialakított hamis kép megváltoztatásához a magyar kultúra és tudomány nemzetközi értékeinek a megismertetésében fontos szerepet kapott az a Franciaország, amely a versailles-i rendszer meghatározó hatalma volt. Annak ellenére, hogy a magyar kultúrdiplomácia kiemelten kezelte Franciaországot és széleskörűek voltak a magyar–francia kulturális és tudományos kapcsolatok, a Magyar Kommunista Párt nem szánt megfelelő szerepet ennek a viszonyoknak. Az igen nagy számú baloldali kommunista emigráns mellett a franciákkal való együttműködés kiemelt kezelésének azért is nagyobb fontosságúnak kellett volna lennie az MKP politikájában, mert a Francia Kommunista Párt a II. világháború után nemzetközileg is az egyik legerősebb szervezet volt. Belpolitikai befolyását jelzi választási sikere és az a tény, hogy 1947 májusáig a kommunisták a francia kormány tagjai voltak.

A nagy hagyományokra visszatekintő magyar–olasz kapcsolatok terén nem hogy kezdeményező lett volna a Magyar Kommunista Párt, hanem elutasító, negatív magatartást tanú-

sított. Az 1945-ös igazolások és a későbbi bélistázások idején a párt kemény támadást intézett a Horthy-korszakban a magyar–olasz kulturális kapcsolatokban magyar részről meghatározó fontosságú személyek és intézmények ellen. Az MKP-t az Olaszország irányában kifejtett kultúrdiplomáciai felfogásában – hasonlóan Franciaországhoz – nem befolyásolta, hogy az Olasz Kommunista Párt a nemzetközi kommunista mozgalom egyik legfontosabb pártja volt és az, hogy 1947 májusáig szintén tagja volt az olasz kormánynak.

1945-től a magyar kultúrdiplomácia minden igyekezetével azon volt, hogy a Nagy-Britanniával megszakadt kulturális és tudományos kapcsolatokat helyreállítsa. A magyar–angol kapcsolatok területén a legszorosabb együttműködés a tudományok, elsősorban a természettudományok terén épültek ki. Az angol tudományos élettel való kapcsolatfelvétel fontosságát mind a kultuskormányzat, mind a tudósok fontosnak tartották. Az együttműködést kezdetől pártfoglalta a háború utáni tudománypolitikában meghatározó szerepet játszó Szent-Györgyi Albert.³ Meglepő, hogy a magyar tudománypolitikai vitákban aktív Magyar Kommunista Párt – amely több területen és felfogásában is, 1945–1946-ban közel állt Szent-Györgyihez – nem mutatott érdeklődést az Angliával kiépítendő kapcsolatok iránt.

(A rendszerváltás és a hidegháború hatása a francia kapcsolatra) A kutatás számára fontos annak feltárása, hogy milyen szempontok mozgatták a kommunista kultúrdiplomáciát a „népi demokratikus” átalakulás meghirdetésekor, a KOMINFORM létrejötte után, illetve az, hogy a hidegháború kialakulásával tetten érhető-e az egységes népi demokratikus összefogás deklarálása az imperialista országok ellen a párt felfogásában.

A politikai pluralizmussal 1946 őszén, az MKP III. kongresszusán lényegében szaktító párt kultúrdiplomáciai szemléletében a Nyugatot, illetve Franciaországot illetően lényeges változás nem történik, annak ellenére, hogy a magyar kultúrdiplomácia Franciaországnak továbbra is fontos szerepet szánt. Keresztury Dezső Franciaország befolyását az új Európában meghatározónak tartotta,⁴ ezért a nagy tekintéllyel rendelkező Illyés Gyulát felkéri, hogy ismeretségének felhasználásával tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a megújult Magyarország híre s neve értékének megfelelően ismerté váljék Franciaországban.⁵ A kiváló franciaországi kapcsolatokkal rendelkező Illyés igen sokat tett a magyar–francia irodalmi kapcsolatok elmélyítéséért. Kultúrdiplomáciai miszsiójának lejártá után Párizsból hazaérkezve 1947 márciusában javasolta a magyar kultuszminiszternek, hogy Louis Martin Schauffier író, a Comité Nationale des Journalistes és az Association France-Hongrie elnöke, Georges Altman, a Franc Tireur szerkesztője, Claude Morgan és Loys Masson, a Les Lettres Francaises igazgatója, Paul Eluard, Louis Aragon és felesége, Elsa Triolet, francia költők és írók, Denis de Rougemont esztéta és szépirod, továbbá Gyomai Imre, a Francia–Magyar Társaság magyar származású főtákará meghívását kapjanak Magyarországon tartandó előadásra.⁶ A kultuszminiszter, s a magyar kultúra és irodalom számára egyértelmű Illyés Gyula javaslatának jelentősége. 1947. március 14-én a meghívólevél már ott volt a párizsi Magyar Intézet igazgatójánál.⁷ A francia irodalmi és szellemi kiválóságokat a Magyar–Francia Társaság, a Magyar Írószövetség és a Magyar Művészeti Tanács együttesen hívta meg. Aragon és Elsa Triolet 1947. július elején látogatott Magyarországra.⁸ A francia irodalom propagálásában fontos szerepe volt a Gereblyés László szerkesztette Nagyvilágnak, amely a Magyar–Francia Társaság folyóirata volt. A Magyarok, az Irodalomtudomány, a Válasz és a Fórum egyaránt segítették a francia irodalom és kultúra terjeszkedését.⁹ Vidéken is létrejöttek a Magyar–Francia Társaság szervei. Így 1946 januárjában Debrecenben is megalakult a helyi Magyar–Francia Társaság¹⁰ A magyar–francia művészeti és irodalmi kapcsolatok kiépülésének a kultúrdiplomáciai fontosságán túlmenően lényeges szerepe abban volt, hogy – már a

művelődéspolitikai által is preferáltan – a magyarok megismerkedhettek a modern francia irodalommal és művészettel. A Magyar Kommunista Párt a magyar–francia kulturális kapcsolatok formálásában azonban nem játszott szerepet.

(Elkészült a magyar–francia kulturális egyezmény) Egyrészt mivel a magyar kultúrdiplomáciában a magyar–francia kapcsolatoknak a nyugati kapcsolaton belül primátusa volt, másrészt mert Magyarország a többi nyugati országgal is szándékozott kulturális egyezményt kötni, a már a népi demokrácia alapján álló kormány kultuszminisztériuma 1947. június 12-én elkészítette a magyar–francia kulturális egyezmény tervezetét. A tervezet a minisztertanács elé került. Ortutay Gyula miniszter a külügyminisztériummal egyetértésben kérte a minisztertanács hozzájárulását, hogy a Francia Köztársaság kormányának javaslatot tehesen a két ország közötti kulturális együttműködés érdekében kötendő egyezmény aláírására.

Ortutay Gyula ahhoz is kérte a hozzájárulást, hogy a javaslatnak a francia fél által történő elfogadása esetén a magyar kormány nevében ő írhatta alá az egyezményt. A kultuszminiszter indoklasként előterjesztésében azt is előadja, hogy az egyezmény módját ad arra, hogy a két ország közötti szellemi kapcsolatok ápolása minden területen intézményesen biztosítva legyen. Az egyezményt ezen kívül a franciaországi magyar kisebbség anyanyelvi oktatásának biztosítása szempontjából is fontosnak tartotta. A magyar kulturális vezetés értelmezése szerint az egyezményt az is időszerűvé teszi, hogy a magyar–jugoszláv és a magyar–román kulturális egyezmény megkötése előkészület alatt áll, valamint az, hogy Franciaország az elmúlt hónapokban Lengyelországgal, Belgiummal, Ausztriával és Csehszlovákiával már kötött kulturális egyezményt. A háború utáni kül- és kultúrpolitikai koncepcióból következett, hogy a minisztertanács Ortutay Gyula javaslatát 1947. június 19-én elfogadta.¹¹

A Magyar Köztársaság és a Francia Köztársaság kormánya között kötendő kultúr-egyezmény tervezete 15 cikkelyből állt. E szerint a szerződő felek vállalják egymás nyelvénél, irodalmánál, történelmének, kultúrájának bemutatását. Gondoskodnak – a már korábban létrejött kulturális intézmények fenntartása mellett – új kulturális intézmények felállításáról. Megvalósítják az egyetemi oktatók és diákok cseréjét. Ösztöndíjasokat küldenek egymáshoz. Együttműködnek a tudományos társaságok és elismerik egymás tudományos fokozatait. Kiszélesítik a szakmai-művelődési és közművelődési kapcsolatokat. A színházi, művészeti élet, a folyóirat- és könyvcseré, valamint az ifjúsági szervezetek területén szintén együttműködnek. A tervezet az egyezmény megvalósítása érdekében állandó Vegyes Bizottság létrehozását kezdeményezte, amely tagozatokból áll és évenként ülést tart. Az elképzelés szerint az egyezményt megerősítés után Párizsban cserélik ki és öt évig maradt volna érvényben.

A tervezet a magyar–francia kulturális kapcsolatok terén igen sok javaslatot is tartalmazott. Többek között indítványozta, hogy a Francia Köztársaság állítson fel Budapesten Francia Intézetet, előadót tarthat a Pázmány Péter Tudományegyetemen és az Eötvös Kollégiumban, Magyarország viszont egy-egy előadót tart a Sorbonne-on és a párizsi École Nationale des Langues Orientales et Vivantes főiskola finnugor nyelvészeti tanszékén. A magyar kormány ugyanakkor minden tudományegyetemen fenntartja a francia nyelv és irodalom tanszékeket, beleértve a közgazdasági karon lévő Francia Intézetet is. A francia kormány viszont a magyar kultúrának tanszékét állít a Sorbonne-on, annak megszervezéséig pedig gondoskodik a magyar oktatásról. Magyarország lektort tarthat a lyoni és a lille-i egyetemen, ellentételezésként francia lektorátusok is lehetnek magyar egyetemeken. A tervezetben is szereplő számos javaslat mellett indítványozták, többek között kiemelkedő művek fordítását és azt is, hogy a tankönyvek ne tartalmazzanak hamis

adatokat. A tervezetben és a javaslatok között szereplő elképzelések költségét realizálódásuk esetén az érintett államok fedeznék.¹²

A magyar–francia egyezmény körül Magyarországon a nyár folyamán bonyodalmak voltak. A késés miatt a magyar kultúra egyik legfontosabb franciaországi patrónusa, Sauvageot professzor levélben fordult Ortutay Gyulához, amelyben kifejti: a franciák azt várják, hogy a konkrét javaslatokat az illetékes hatóságok juttassák el Franciaországnak. A francia professzor aggályoskodó levelére válaszolva a magyar kultuszminiszter kifejti, meg lehet róla győződve: teljes erővel azon lesz, hogy a magyar–francia egyezmény megkötése elől minden akadályt elhárítsanak.¹³ A magyar–francia kulturális egyezmény többször napirendre került, de aláírására nem került sor.

A magyar–francia kulturális egyezménnyel kapcsolatos első aggályok már a szerződés előkészítésének fázisában megfogalmazódtak, amikor a kommunisták a polgári erők nagy részét 1947 tavaszán a hatalomból már kiszorították. A VKM költségvetési vitájában 1947. március 12-én Révész Ferenc kifejti, hogy elérkezettnek látja az időt, hogy Magyarország külföldi csereakciókat bonyolítson le. A szociáldemokrata képviselő megemlítette, tud arról, hogy magyar–francia kultúregyezmény készül. A szociáldemokrata politikus úgy ítélte meg, hogy többek között francia tanárok jöhetnek Budapestre és magyar tanárok mehethetnének Párizsba. Révész a nyugati kapcsolatok fenntartását azért is fontosnak tartotta, mert a külföldi kultúrkapcsolatok kiépítésével nagyon sok téves eszmét háríthatunk el hazánkról.¹⁴ Március 20-i felszólalásában Gyöngyösi János külügyminiszter is fontosnak tartotta a francia kapcsolatok ápolását.¹⁵

A többi nyugati tervezettel együtt ennek az egyezménynek az aláírását is politikai okok akadályozták meg, 1947 nyarára a világ ugyanis már kettészakadt, a hidegháború már „működött”. Magyarországon a hegemonisztikus hatalmat gyakorló Magyar Kommunista Párt kiszorította a polgári alternatívát képviselő erőket a hatalomból, Franciaországban viszont a kommunistákat távolították el a kormányból. A politikai változások után Magyarországon már nem az a kül- és kultúrpolitikai koncepció érvényesült, mint amit a pluralizmus idején meghirdettek és amit megvalósítani próbáltak. A magyar vezetés 1947 őszétől már egyoldalúan csak a népi demokráciákra, illetve a Szovjetunióra koncentrált. Annak ellenére, hogy Dinnyés Lajos miniszterelnök a kormányprogramról folyó vitában 1947. október 7-én még arról tesz említést, hogy Franciaországgal gazdasági és kulturális téren jelentős előrehaladás történt.¹⁶ A nyugati kapcsolatok nem deklarált, de tudatos kommunista leépítésével szemben Supka Géza a Polgári Demokrata Párt (PDP) képviselője október 10-i felszólalásában bejelenti, hogy a parlamentben megalakult a franciabarát képviselők csoportja. A csoport célja, hogy termékeny és egészséges munkával hozzájáruljon a magyar nemzet és a francia nemzet baráti viszonyának erősítéséhez.¹⁷ A kommunista hatalomátvétel után is megmaradt nyugati – elsősorban francia – kapcsolatokat próbálta igazolni Ortutay Gyula a VKM 1948. február 24-i költségvetési vitájában. A kultuszminiszter kijelentette, hogy az ösztöndíjak fennmaradtak, Magyarország nemcsak küld, hanem fogad is. Példaként említette, hogy legutóbb a Sorbonne hat növendékét hívták meg.¹⁸ A politikai átrendeződés kultúrdiplomáciai hatását a követségi jelentések igazolják.

Erős János tanácsos 1947. augusztus 26-i, Párizsból küldött jelentéséből a politika negatív hatása már kiolvasható. Erős János szerint a pénzügyi nehézségek mellett a politikai fejlődéssel kapcsolatos súrlódások és változások fékeztek a követség munkáját.¹⁹ Károlyi Mihály követ 1947. november 12-i jelentése is arról számol be, hogy a kultúregyezmény aláírását egyes francia körök szeretnék elhalasztani és arról is értesülése van a magyar követségnek, hogy a francia külügyminisztériumban még nem alakult ki a végleges vélemény arról, hogy a kulturális egyezmény aláírása időszerű-e.²⁰

A politikai változások összefüggéseit világítja meg Szabó Zoltán is, aki 1947 októberében utazott Párizsba. A kiváló szociográfus is arra figyelmeztet 1947. december 27-én a kommunista párti Molnár Erik külügyminiszternek írt levelében, hogy ha a fejlemények a jelenleg érvényesülő irányban haladnak, néhány napon belül eljuthat a követség abba a helyzetbe, hogy a magyar értékek képviselője legfeljebb csak kulturális vonalon lesz lehetséges. De az is akadályokba fog ütközni, amennyiben politikai kihatásai lesznek. Szabó Zoltán felhívja a külügyminiszter figyelmét arra is, hogy Franciaországban minden állami állásban működő szellemi ember a lehetséges, hirtelen változások igézetében él, s ezért olyan törekvések szabják meg nézeteiket, amelyek politikai lehetőségüket további jobbratolódás esetén nem veszélyeztetik.²¹ Az MKP vezetése részére készített feljegyzések szerint a Párizsból érkező hírek arra utalnak, hogy a franciák szívesen kapcsolódnának be a magyarországi 1848-as ünnepségekbe. Ezt támasztja alá az is, hogy Jánosi Dénes, a Nemzeti Múzeum vezetője megegyezést kötött a francia múzeumokkal, hogy az 1848-as vonatkozású anyagokat a centenáriumi emlékkiállítás rendelkezésére bocsátják.²² A centenáriumi ünnepségek a totalizálódó politikai életben visszaszorult civil szervezeteket is kissé működésbe hozták. 1948 májusában a Magyar–Francia Társaság tervbe vett egy előadást, amelynek tárgya a magyar szabadságharc a francia sajtó tükrében lenne.²³ Az 1948 tavaszára már visszaszorult magyar–francia kultúrkapcsolatok ellenére a francia sajtó több cikkben számolt be a centenáriumi ünnepségekről.²⁴

A két táborra szakadt világban a magyar–francia kulturális kapcsolatok is a legmélyebb szintre süllyedtek. Magyarország és Franciaország csak a déteinte kezdetén, 1964. december 2-án köti meg kulturális szerződését.²⁵

(A fordulat következményei a magyar–angol együttműködésben) A világháború után a magyar kultúrdiplomácia minden igyekezetével azon volt, hogy az Angliával megszakadt szellemi érintkezés lehetőségeit ismét megteremtse. 1945-ben a politikai elszigeteltség mellett pénzügyi gondok, utazási nehézségek és kapcsolatteremtési problémák egyaránt gátolták a kulturális együttműködést. 1946-ra a problémák nagy része rendeződött, és elsősorban tudományos téren kiépültek a magyar–angol kapcsolatok. Az angol tudományos élet Magyarország iránti érdeklődése is hozzájárult ahhoz, hogy jól alakult a két ország tudományos együttműködése 1946-ban. Pozitív irányt vettek az irodalmi–művészeti élet területén is a kapcsolatok.

A béketárgyalások előkészítésének időszakában a demokratikus megújulás nemzetközi reprezentációjában növekvő jelentőséget kapott a magyar kultúra eredményei és a benne megtestesülő demokratikus gondolkodás bemutatása. A II. világháború után a Trianon miatti helyzet, valamint a háborús vereség miatti nemzetközi elszigeteltség miatt Magyarország demokratikus kultúrájának és tudományos eredményeinek elfogadtatása kiemelt politikai feladat volt. A szellem embereit és a kultúrdiplomácia irányítóit az a cél vezérelte, hogy helyreállítsák a magyar kultúra hírnevét, megteremtsék a magyar és az egyetemes kultúra kölcsönhatását és létrehozzák azokat a feltételeket, amelyek révén a kultúra hozzájárul az angol–magyar közeledéshez. A magyar kultúra nyitott volt minden kulturális információ és kezdeményezés előtt. A sajátos helyzetből következett, hogy az esetek többségében Magyarország volt a kezdeményező. Angol–magyar relációban a kapcsolatépítést nagymértékben segítette a British Council.

Annak ellenére, hogy a Magyar Kommunista Párt 1946. szeptember 28. – október 1. közötti III. kongresszusán hegemoniára törekedve szakít a politikai pluralizmussal, az angol–magyar tudományos kapcsolatok továbbra is fennmaradtak. Angol tudósok ezután is jöttek Magyarországra, és előadásokat tartottak magyar egyetemeken. Például Dorothy

Keeling, a London School of Economics tanára szeptember végén, dr. Chrisle penicillin-szakértő pedig novemberben járt Budapesten.²⁶

A hidegháború kezdeti időszakában több lényeges kezdeményezés valósult meg. A politikai viszonyok romlása ellenére is segítette a két ország közötti kulturális kapcsolatok ápolását a British Council – az ösztöndíjakon kívül – két-, illetve háromhetes szaktanfolyama. A kéthetes tanfolyamon dr. Kovács Albert vezetésével 12, a háromhetesen dr. Véges István vezetésével 32 angolszakos tanár vett részt. Ugyancsak a Council meghívására jött ki négyhetes tanulmányútra a Földművelődésügyi Minisztérium 3 szakembere, továbbá a Népjóléti Minisztérium két kiküldöttje. Rövidebb tanulmányi ösztöndíjat adott a Council Veres Sándor zeneművészeti főiskolai tanárnak, aki nagy-britanniai tartózkodása alatt többször szerepelt az angol rádió műsorán.²⁷

Azt, hogy a magyar kulturális kormányzat 1946 végén még továbbfejlesztendők tartotta a magyar–angol kapcsolatokat, az is alátámasztja, hogy Bassola Zoltán párton kívüli, de Keresztury Dezsőhöz hasonló nézeteket valló VKM-államtitkár 1946. december 27-én levelet írt a British Council magyarországi megbízottjának londoni magyar kulturális centrum létrehozásának szándékáról. Bassola szerint a központ feladata kétirányú lenne. Egyrészt tájékoztatná az illetékes angol tudományos és kulturális tényezőket Magyarország kulturális törekvéseiről. Elősegítené, hogy az angol egyetemeken rendszeres előadások legyenek magyar nyelvből és irodalomból, továbbá informálná a brit tudományos tényezőket a magyar tudományos élet eredményeiről. A tervek szerint az intézmény a magyar képzőművészet megismertetése terén is szerepet vállalna. Törekvése lenne, hogy az irodalom kiváló alkotásaival művészi színvonalú fordításokban megismertesse a brit közönséget.

A felállítandó tanulmányi központ feladatát másfelől abban látta, hogy rendszeresen tájékoztatná az illetékes magyar tényezőket az angol tudományos és kulturális élet eseményeiről, felhívna a figyelmet azokra az aktuális kulturális kérdésekre, amelyek Magyarországot érdekelhetik. A levélből azt is megtudjuk, hogy Magyarország idővel tájékoztató könyvtár felállítását is tervezte. Végkonklúzióként megállapította: a magyar kulturális vezetésnek szüksége volt arra, hogy a Brit Birodalom fővárosában a magyar kultúrának komoly központja legyen.²⁸

A kommunisták által erősen támadott Nagy Ferenc miniszterelnök 1947. március 29-i beszédében is még arról beszélt, hogy örvendetesen alakulnak Magyarország kapcsolatai Nagy-Britanniával.²⁹ A magyar tudományos élet a politikai változások ellenére továbbra is fenn kívánta tartani az együttműködést az angol tudósokkal. Szent-Györgyi Albert 1947 júniusában Angliába utazik és részt vesz az oxfordi egyetem tudományos rendezvényein. A háromévenként megrendezésre kerülő nemzetközi élettani kongresszuson Szent-Györgyi tartotta a központi előadást. A magyar tudóst az egyetem díszdoktorává is avatták.³⁰ Az oxfordi élettani kongresszusra Szent-Györgyi Albert mellett meghívást kapott még Beznák Aladár, a tihanyi Biológiai Intézet igazgatója, Tankó Béla debreceni professzor és Laki Kálmán biológus.³¹

A Nagy-Britanniával kialakult tudományos kapcsolatokat az „új” kulturális vezetés – ha csak deklaráció szintjén is – fontosnak tartotta. A népi demokratikus átalakulással azonosuló Ortutay Gyula kultuszminiszter 1947. július 12-én a budapesti egyetem Angol Intézete felavatása alkalmából mondott beszédében még a sokoldalú kultúrkapcsolatok mellett foglalt állást. A VKM-miniszter szerint az Angol Intézet felállítása szervesen egészíti ki azokat az intézeteket, amelyek mind egy cél érdekében működnek: hogy bekapcsolják a magyar tudományos életet a nemzetközi vérkeringésbe. Ortutay továbbra is úgy ítélte meg, hogy a magyar tudomány ablakai egyaránt kitérnének nyugat és kelet felé.³² A

baloldali átalakulást vállaló Dinnyés Lajos is például a kormányprogram ismertetésekor, 1947. október 7-én azt emelte ki, hogy Magyarország arra törekszik, hogy baráti viszonyba kerüljön Nagy-Britanniával.³³ A kommunisták befolyása alatt álló magyar kulturális vezetésnek az angol kapcsolat fennmaradása lényeges lehetett, mert a VKM vitájában, 1948. február 24-én az egyoldalúvá váló kapcsolatokkal szemben Ortutay Gyula a nyugati kapcsolatok megmaradását az akkor létesítendő londoni intézettel demonstrálta.³⁴

A bel- és külpolitikai viszonyok átrendeződése ellenére az irodalom és a művészet területén sem következett be visszaesés. 1946–1947 fordulóján több angol művész Magyarországon vendégszerepelt. Arthur Bliss zeneszerző 1946. november végén, december elején tartózkodott Budapesten, saját szerzeményeit vezényelte a Magyar Rádióban és a Fővárosi Zenekarban, Stephen Spender költő és kritikus 1947. július 9–18. között járt Budapesten és Debrecenben.³⁵ 1947 nyarán viszont magyar énekkar volt Nagy-Britanniában. A langolleni kórusversenyen szerepelt a Magyarországi Munkásdalogyletek Szövetségének férfikara, nagy sikert aratott és elnyerte az 1. díjat.³⁶ A magyar zenei élet a kapcsolatok továbbfejlesztését kezdeményezte. 1947. március 31-én Ránki György zeneszerző azt javasolta a VKM-nek, hogy létesítsen zenei lektorátust Londonban. Ránki szerint a magyar zenekultúrának hasznára válhatna, ha a demokratikus angol zenekultúrával intenzívebb kapcsolatba kerülne. A kultuszminisztérium vezetése a kezdeményezéssel elvileg egyetértett, de ez az elképzelés anyagiak hiányában nem valósulhatott meg.³⁷ Sokat tett a magyar zene megismertetéséért az angol rádió. A BBC-nek oroszlárnrésze volt abban, hogy Bartók és Kodály kedvelt zeneszerzőkké lettek a brit közönség előtt. A Magyar Vonósnyegyes 1947 tavaszán több ízben adott hangversenyt a rádió harmadik műsorában. A magyar rádió elnökének és a külföldi kapcsolatok osztálya vezetőjének angliai látogatása szorosabbá tette a két intézmény közötti együttműködést. A látogatás alatt tárgyalások folytak műsorcserekről létesítése tárgyában is.³⁸

1948-ban az anyagi, utazási és valutáris nehézségek, valamint a mindinkább érződő hidegháborús politikai hatás ellenére kulturális tervek készültek és a szellemi kapcsolatok is fennmaradtak. A VKM 1948 tavaszára „Modern magyar művészet” címmel Londonban kiállítását tervezett, amit nagy sikerrel meg is tartottak.³⁹ Angol muzsikusok is jöttek Magyarországra. Michael Tippett zeneszerző 1948. június 1–8-ig saját szerzeményű oratóriumát „A Child of Aur Time”-ot vezényelte. Tippett két előadást is tartott a Morley College-ről, ezenkívül magyar zenei intézeteket is felkeresett.⁴⁰ Tippettet meghívták az 1948. szeptember 10-re tervezett Bartók Béla zenei verseny zsűrijébe.⁴¹

(Tervezet a magyar–angol kulturális szerződés megkötésére) Magyarországnak 1946-tól politikai és kulturális szempontból egyaránt érdeke fűződött ahhoz, hogy egyezményt írjon alá Nagy-Britanniával. Anglia 1946-ban kulturális egyezményt kötött Belgiummal és tárgyalásban volt Hollandiával, Norvégiával, Csehszlovákiával, Brazíliával és Olaszországgal. Keresztury Dezső úgy ítélte meg, hogy Nagy-Britannia kedvezően viszonyul egy kulturális egyezmény aláírásához.

1946. október 3-án ezért levelet írt a külügyminiszternek a magyar–angol kulturális egyezmény megkötésének lehetőségéről. Ebből nyilvánvalóvá válik, hogy Keresztury fontosnak tartaná, ha Magyarország a Brit Birodalommal tárgyalásokat kezdeményezne kultúregyezmény kötéséről.⁴² A kultuszminiszter levelére reagálva a Külügyminisztérium kulturális osztálya 1946. október 17-én levelet intézett a londoni magyar misszióhoz a magyar–angol kultúregyezménnyel kapcsolatos tájékozódásról. A minisztérium azt kérte a követségtől, hogy tájékozódjon: a téma brit részről milyen megítélésben részesül.⁴³ A magyar tájékozódás része, hogy 1947 májusában Szentmihályi János, a VKM osztály-

tanácsosa hivatalos látogatást tett Londonban a két ország közti kulturális kapcsolatok elmélyítése céljából.⁴⁴

Az angol kulturális és politikai körök rokonszenvvel kísérték a háború utáni új magyar kultúrpolitika úttörő munkáját. A brit kormány azonban csak a békeszerződés ratifikálása után mutatott hajlandóságot kultúregyezményt kötni Magyarországgal.⁴⁵

A népi demokratikus átalakulás talaján álló Dinnyés-kormány kultúrdiplomáciai orientációja Angliát illetően nem módosult. A magyar–angol kulturális egyezmény megkötésének fontosságát Ortutay Gyula művelődési miniszter is fontosnak tartotta. Az egyezmény aláírásának kezdeményezésére 1947. október 30-án levelet írt Molnár Erik külügyminiszternek. Ortutay Gyulának az volt a benyomása, hogy a kulturális egyezmény megkötésére irányuló hivatalos lépések megkezdésének ideje már elérkezett és hogy magyar kezdeményezésekre az angol kormány kedvezően fog reagálni. Ennek érdekében kéri Molnár Eriket, hogy a londoni követ útján hivatalosan vesse fel a kérdést az angol Foreign Office-ban. Az egyezmény érdekében a kultuszminiszter levelet intézett R.G.G. McNableihez, a British Council képviselőjéhez is.⁴⁶

1947. december 16-án Ortutay újlag levelet írt a külügyminiszternek az angol–magyar kulturális egyezmény diplomáciai előkészítése érdekében. A VKM-miniszter azért keresi fel újabb levelével Molnár Eriket, mert Heim brit követtel való beszélgetése során a diplomata arról informálta, hogy a kultúregyezményre tett magyar ajánlatot az Egyesült Királyság kedvezően fogja fogadni. A feltételezett kedvező angol reagálás miatt Ortutay arra kéri Molnár Eriket, hogy haladéktalanul utasítsák a londoni követet a tapogatódzásra.⁴⁷ Magyarországon bízhattak az egyezmény aláírásában, mivel 1947 decemberében elkészült a Magyar Köztársaság és az Egyesült Királyság között kötendő kulturális egyezmény tervezete.

A tervezet szerint az egyezmény célja, hogy a művelődési értékek cseréjével kölcsönösen előmozdítsák népeink szellemi, művészeti és tudományos tevékenységét. Az egyezmény fontosságára utal, hogy a szerződést magyar részről a köztársaság elnöke, angol részről a király írta volna alá. A tervezett XVI cikk 2 részből állt: e cikkek foglalkoznak az egyetemi-főiskolai tanszékek felállításával és kulturális intézmények létrehozásával. Tartalmazzák a tudósok, az ösztöndíjasok cseréjét és a tudományos társaságok kapcsolatát. A tervezet gondoskodni kívánt a diplomák kölcsönös elismeréséről, valamint a szakmai kulturális és tudományos együttműködés kibővítéséről. Fontos szerepet szánt egymás kultúrájának megismertetésére, az ezt elősegítő kulturális és tudományos vegyes bizottságok felállítására. Az elképzelés szerint a szerződést öt évre kötnék és a ratifikáció után lépett volna életbe.⁴⁸

A háború utáni parasztpárti külpolitikában és kultúrdiplomáciában fontos szerepet játszó Boldizsár Iván államtitkár 1948. január 2-án telefonon értesíti Bede István londoni követet, informálja az illetékes brit tényezőket, hogy magyar részről a megbeszélések fonalát fel szándékozzák venni. Bede első lépésként jegyzékben közölte Bevin külügyminiszterrel és a brit külügyminisztérium kulturális osztálya vezetőjével, Macdermattal a kulturális kapcsolatok felvételével kapcsolatos magyar elképzeléseket. A kultúrosztály vezetőjének a reagálása az volt, hogy az egyezmény kidolgozása érdekében mielőbb megbeszéléseket kell tartani.

A magyar követ látogatást tett Tomlinson brit közoktatási miniszternél, ahol szintén szóba került a kultúregyezmény. Tomlinson is pozitívan állt a kérdéshez és kilátásba helyezte, hogy támogatni fogja annak sikeres megvalósulását. A magyar–angol kulturális kapcsolatok fontosságát demonstrálandó a brit kultuszminiszter személyesen vett részt a magyar képzőművészeti kiállítás megnyitásán. Bede István az angol reagálással kapcsol-

latban közölte, hogy sem a tárgyalások során, sem az egyezmény esetleges megkötésekor brit részről semminemű manifesztációra nem gondolnak.

A magyar követ ugyanakkor olyan információ birtokába jutott – ami Magyarország részéről a Nyugattal, konkrétabban Angliával való szakításnak is jele –, hogy a magyar–angol kulturális megbeszélések „zavarnák” Magyarország és a szomszédos államok közötti hasonló természetű tárgyalásokat. Magyarország és a szomszédos országok viszonyának az összekapcsolása az angol–magyar kapcsolatokkal már a kialakuló népi demokráciák egyeztetett külpolitikája a nyugati „imperialisták” ellen. A Kominform létrejötte az „új” kultúrpolitikai gondolkodásban is éreztette hatását. A Nyugattal szakító kultúrpolitikai gondolkodás ellentétbe került a korábbi művelődéspolitikai koncepcióval. Nem véletlen, hogy Bede István követ kéri Czinkótszky Jenőt, a külügyminisztérium kulturális osztályának vezetőjét, hogy futárfordultával közölje vele az általános magyar intenciókat és adjon utasításokat a keretek megszabására.⁴⁹

Annak ellenére, hogy a kulturális egyezményt 1947 végéig mindkét fél fontosnak tartotta, a totalitárius rendszer fokozatos kiépülése, valamint a hidegháború következtében a szerződést nem kötötték meg. A politikai változások ellenére az angol sajtó 1848-as centenáriumi megemlékezéseivel kapcsolatos pártjelentés Nagy-Britanniát még úgy mutatja be, hogy van néhány baráti cikk is.⁵⁰ A kisszámú magyar–angol kulturális rendezvények egyike volt a Magyar–Angol Társaság centenáriumi megemlékezése Pulszky Ferenc angliai munkásságáról.⁵¹

1948 nyarától a magyar–angol kulturális és tudományos kapcsolatok a legminimálisabb szintre szűkültek, majd a hidegháború „kiteljesedése” után mélypontra jutottak. A világ nemcsak politikailag, hanem kulturálisan és tudományosan is kettészakadt, az évezredes európai kultúra is kettévált. Európa keleti és nyugati fele élesen elkülönült, és ezáltal megszűnt a régiók közt az egymás kultúráját megtermékenyítő kölcsönhatás.

(Változatlan a magyar–olasz kulturális viszony) A magyar–olasz kapcsolatokra nem voltak drasztikus hatással az 1947-es magyar belpolitikai változások, sem a világpolitikában végbement nagymértékű eltolódások. Annak ellenére, hogy 1947. május végén a magyar kormányból már eltávolították a polgári alternatívát képviselő erőket, Olaszországban pedig kiszorították a Kommunista Pártot a kormányhatalomból, a jó viszony még töretlen maradt. A folytonosság abban is megnyilvánult, hogy 1947. július 30–31-én ülésezett a magyar–olasz kulturális vegyes bizottság, amely a háború befejezése óta a megváltozott viszonyok között volt hivatva megerősíteni a két ország hagyományosan jó kapcsolatait. A magyar–olasz kulturális egyezmény végrehajtására alakított vegyes bizottság Guido de Ruggiero professzor elnöklete alatt tartott ülést Rómában.

Magyarország részéről a megbeszéléseken Kertész István rendkívüli követ, a magyar bizottság elnöke, Pödör László követségi tanácsos és Eszterházy András követségi titkár, valamint Kardos Tibor, a Római Magyar Intézet és Ruzsicska Pál, a Milánói Magyar Intézet igazgatója vett részt. Az olasz delegáció tagjai voltak Guido de Ruggiero professzor, elnök, Giovanni Gobbi főkonzul, báró Giovanni de Giuro meghatalmazott miniszter, Gustavo Orlandini, a külügyminisztérium főkonzulja, dr. Giuseppe Scorascia, a közoktatási minisztérium képviselője, Gaspare Franco a miniszterelnökség képviselőjében, Aldo Bizarri és Rodolfo Mosca professzor mint szakértők vettek részt a tárgyaláson.

A magyar–olasz kapcsolatok sajtóssága, hogy a kibontakozó hidegháború, a világ politikai és kulturális kettészakadása a viszonyt egyelőre nem módosította. Sőt, a változatlanság deklarálása magyar részről külön hangsúlyt kapott. Kertész István rendkívüli követ, a magyar bizottság elnöke a tárgyalás során azt hangsúlyozta, hogy a két ország

közötti baráti és kulturális kapcsolatok nemcsak változatlanok, hanem még szabadabban és közvetlenebbül nyilatkozhatnak meg, függetlenül a belpolitikában és a nemzetközi életben lezajló küzdelmektől.⁵²

A hosszú távú gondolkodás a tárgyalások menetén végig tetten érhető. Az egyes kívánalmakra mindkét fél részéről mindig pozitív válasz érkezett. Az olasz küldöttség kérte, hogy az Olasz Kulturális Intézet budapesti székházának helyreállítási munkálataiból a magyar kormány is vegye ki a részét. A magyar delegáció elvben hozzájárult az olasz bizottság kéréséhez, és megígérte, hogy közbenjár az illetékes magyar hatóságoknál a helyreállítási munkálatok sürgős elvégzéséhez. A megbeszélések során a magyar bizottság újlag kérte, hogy a Milánói Magyar Intézetnek megfelelő székházat adjanak. Az épületkárok miatt azonban átmenetileg megelégszik azzal, hogy olasz részről rövidesen megfelelő hivatali helyiséget és lakást bocsátanak a Milánói Magyar Intézet, illetve annak igazgatósága rendelkezésére. A magyar kérésre az olasz bizottság biztosította a magyar küldöttségeket, hogy az illetékes hatóságoknál sürgősen közbenjár, és azt is megígérte, hogy a probléma még az akadémiai év kezdete előtt megoldódik.

Az olasz delegáció viszont arra kérte a magyar bizottságot, hogy különleges könnyítéssel tegyék lehetővé a magyarországi Olasz Kulturális Intézet debreceni, szegedi és pécsi fiókjának megnyitását. Az olasz kérésre a magyar delegáció megígéri: a fent felsorolt fiókintézetek működéséhez megfelelő helyiségeket fog biztosítani. A tárgyalások során a két bizottság megállapodott abban is, hogy az 1947–1948-as tanévben kölcsönösen 5 csereösztöndíjat alapítanak, amiből egyet a pannonhalmi Dante Alighieri fiúintézet tanulója kap. A két bizottság elhatározta az ösztöndíjas csereviszony helyreállítását egyfelől a budapesti Eötvös Kollégium és a pisai Scuola Normale Superiore, másfelől a budapesti Szent Imre Kollégium és a paviai Collegio Ambrosiano Borromeo között.

A magyar tárgyalódelegáció az olasz felet arról is informálta, hogy a költségvetési keretek által megengedett számban a csereösztöndíjakon kívül is fog a Római Magyar Intézetbe ösztöndíjasokat küldeni. Eszerint a magyar kormány 10 ösztöndíjat és 17 tanulmányi segélyt bocsát a magyar diákok, kutatók és művészek rendelkezésére olaszországi tanulmányaik folytatására. Az olasz küldöttség újlag megerősítette korábban elhangzott ígéretét, hogy 600.000 lírát bocsát rendelkezésre a Római Magyar Intézetten kívül a magyar kutatóknak ösztöndíjra.

A magyar bizottság továbbá arra kérte az olasz tárgyalófelet, hogy a római egyetem magyar történelmi és irodalom tanszékének rendes tanára számára az egyetem biztosítson egy tanári szobát. A magyar kérésre az olaszok pozitívan reagáltak és megígérték közbenjárásukat a római egyetem rektoránál. Az olasz küldöttség ígéretet tett az egyetemi fizetések pótlására. Az olasz tárgyalódelegáció viszont azt kérte, hogy a Debreceni Egyetem Olasz Nyelv- és Irodalom Tanszékének tanára az 1947–48-as tanév elejétől kapja meg a rendes tanári kinevezését úgy, amint azt az 1943-as vegyes bizottsági ülésen megígérték. Az olasz felvetésre a magyar bizottság megígérte, hogy a kérés teljesítését ajánlani fogják az illetékes egyetemi hatóságoknak.

Az olasz bizottság kérése volt továbbá, hogy mihelyt lehetséges, kezdje meg működését a pécsi egyetemen az olasz nyelv és irodalom tanszék és azt magyar tanerővel töltsék be. A kérésre reagálva a magyar tárgyalófél kijelentette, hogy pártolni fogják az illetékes hatóságoknál az olasz tanszék beindítását a bölcsészkar felállítását után. A két bizottság gyors közbenjárást vállalt annak érdekében, hogy mindkét ország kulturális küldöttei (intézetigazgatók, egyetemi tanárok, lektorátusok) olyan tartózkodási engedélyt kapjanak, amelynek érvénye egybeesik megbízatásuk időtartamával és mentesítik őket a külföldi állampolgárokra kötelező korlátozások és formaságok alól.

A perspektivikus együttműködés a magyar bizottság több kérésén keresztül is tetten érhető. A delegáció kérte, hogy a nápolyi, firenzei és milánói egyetemeken megbízott előadói állásokat létesítsenek a magyar nyelv és irodalom oktatása céljára. A példás együttműködést bizonyítja, hogy az olaszok megígérték a támogatást. A konstruktivitás megnyilvánulása az is, hogy a két bizottság közbenjárását vállalta az illetékes hatóságoknál azért, hogy a két ország kulturális küldöttségei és ösztöndíjasai kedvezményekben részesüljenek.

A magyar delegáció a tárgyalások során a tudományos kapcsolatok ápolását továbbra is fontosnak tartotta. A tudományos együttműködés érdekében kezdeményezte a nápolyi zoológiai állomás és a tihanyi élettani intézet között korábban jól működő kutatócsere ismételt megindítását. Az új kapcsolat kiépítése szempontjából biztosította az olasz kutatók számára azt a lehetőséget, hogy kutatásaikat a Nobel-díjas Szent-Györgyi Albert vezetése alatt álló budapesti biokémiai intézetben végezhesék. A magyar bizottság javasolta bizonyos számú egyetemi és főiskolai tanár meghívását a vendéglátó ország terhére. A tudóscserére tett magyar javaslatot az olasz delegáció nagy tetszéssel fogadta. A magyar küldöttség a tudóscsere részeként tanárcsere-t indítványozott a budapesti zeneakadémia és egy olasz zeneakadémia között. Az olasz reagálás erre a kezdeményezésre is pozitív volt.

A magyar–olasz kultúrkapcsolatok egészét pozitívan megítélő olasz tárgyalódelegáció csak egy területet ítélt meg negatívan. Ilyen volt az olasz nyelv iskolai oktatása. Az olasz bizottság ezért felhívta a magyar bizottság figyelmét, hogy erősen lecsökkent azoknak a magyar iskoláknak a száma, ahol az olasz nyelvet tanítják, ezért sürgős segítséget kért a helyzet javítására. A felvetésre a magyar delegáció kifejtette, hogy az olasz nyelv visszaszorulását nem kultúrpolitikai okokkal kell összefüggésbe hozni, hanem azzal, hogy a modern nyelvek középiskolai oktatása a tanulók szabad választásától függ. Ugyanakkor megígérte, hogy javasolni fogja az illetékes hatóságoknak, hogy tegyék kötelezővé az olasz nyelv oktatását művészeti és zenei középiskolákban. Arra is ígéretet tett, hogy ajánlani fogja az olasz nyelv választását az általános iskolák, a humán gimnáziumok és a kereskedelmi középiskolák tanulóinak.

Az olasz nyelvoktatás területén, a budapesti olasz iskola működtetésével kapcsolatban a magyar delegáció megígérte, hogy a magyar kormány fenntartja és a továbbiakban is biztosítja az iskola anyagi támogatását. Az olasz bizottság a támogatást megköszönve bejelentette, hogy az olasz kolónia megváltozott helyzetére való tekintettel az iskola működését 1947–1948-tól felfüggeszti. Ugyanakkor fenntartotta a jogot, hogy az iskolát az olasz állam számára alkalmas időben újra megnyissa.

A magyar–olasz kapcsolatok szempontjából igen fontos volt a magyar küldöttség azon bejelentése, amely a magyar kormánynak azt a szándékát jelezte, hogy elő kívánja mozdítani egy magyar–olasz szótár kiadását. A delegáció a cél érdekében kérte, hogy az olasz kormány is vegye ki részét a vállalkozásból. Az olasz fél e kezdeményezésre is pozitívan reagált. A magyar bizottság továbbá azt is kérte, hogy kölcsönösen ajánlott tudományos és irodalmi, valamint előadásra javasolt színművek jegyzékét évenként cseréljék ki. Az olasz bizottság viszont azt kérte a magyaroktól, hogy mielőbb kössék meg a két ország között a filmegezményt.

A tárgyalások során a magyar bizottság bejelentette, hogy a magyar kormány egy karmesterből és magánénekesekből álló olasz operatársulatot szándékozik meghívni. Viszonzásként kérte, hogy Olaszország egy magyar balettkart hívjon meg. Az olasz fél ezt a magyar kezdeményezést is jónak tartotta, azzal egyetértett. Az olasz küldöttség viszont hangversenyző művészek cseréjének újrafelvételét javasolta, amellyel a magyar bizottság értett egyet. A magyar tárgyaló fél a magyar tudósok olasz levéltárakba – Torinói

Állami Levéltár, Külügyminisztériumi Levéltár – végzendő kutatómunkájuk megkönnyítését kérte, különös tekintettel az 1948–49-es forradalom és szabadságharc 100. évfordulójára. A magyar delegáció a tárgyalások során kifejtette, hogy a magyar kormány minden támogatást meg szándékozik adni az olasz képzőművészeti kiállítások rendezésére, és ugyanazt kérte az olasz kormánytól a magyar képzőművészek támogatásában.

A tárgyalások során az olasz delegáció kifejtette, hogy az olasz könyvek magyarországi bevitelére jelenleg nehézségekbe ütközik a szigorú kompenzációs rendszeren alapuló kereskedelmi csereforgalom miatt. A probléma megoldására az olasz kormány ezért azt kérte, hogy az olasz könyveknek magyarországi bevitelét különleges rendelkezésekkel könnyítsék, és a könyvforgalmat mentesítsék az egyéb árucikkeket terhelő korlátok alól. Az olasz felvetésre reagálva a magyar bizottság megígérte közbenjárását az illetékes hatóságoknál. A megbeszélések végén mindkét bizottság abban is megegyezett, hogy a rádiótársulatoknak ajánlani fogja a két ország kultúrájára és életére vonatkozó adások számának növelését.⁵³

A tárgyalások általános légköre, a megbeszélések során felvetett témakörök és kérdések egyértelműen bizonyítják, hogy a magyar–olasz kultúrkapcsolatok a magyar diplomácia egyik legeredményesebb területének számítottak a második világháború után. A delegációk mindvégig konstruktívak voltak, az együttműködést őszintén óhajtották. A megbeszélések során nem volt érzékelhető, hogy 1947 júliusát írják, nem volt tapasztalható a világpolitikában már jelenlévő hidegháborús hangulat.

A politikai változásoktól „függetlenül” jó magyar–olasz viszony tetten érhető a Római Magyar Intézetnek az 1848-as forradalom és szabadságharc olaszországi megünneplésével kapcsolatban. Az 1947. augusztus 21-én készült terv szerint a megemlékezések a Római Magyar Intézetben tartandó ünnepek körül csoportosulnak. Az elképzelés szerint az ünnepi megemlékezésen kívül kiállítás és koncert is lesz a Római Magyar Intézetben, Pincionban pedig ünnepélyesen leleplezik Kossuth és Petőfi szobrát. A szicíliai ünnepek részeként Kardos Tibor és Pásztor Lajos Palermóban tart előadást. Észak-Olaszországban, Torinóban pedig az olasz részről rendezett Risorgimento-kiállítás egyik termét adják oda a magyar anyag számára.

A centenárium során az olaszok szívesen vállalták ünnepi kiadványukban magyar szerzőktől két egyíves tanulmány közlését 1848 társadalmi és jogi problémáiról. Az 1948 szeptemberében tartandó nemzetközi történészkongresszusra meghívták a magyar történészeket is. A Genova–Milano–Torino ünnepi kiadványukba az olaszok 1-2 magyar tárgyú cikket is kértek. A milánói ünnepekre is örömmel vártak magyar résztvevőket.⁵⁴ A jó magyar–olasz kapcsolatok hidegháborús viszonyok közti folytonosságára utal az is, hogy Magyarországon pozitívan prognosztizálták az olaszok centenáriumi reagálását. Az MKP vezetésének készített feljegyzés szerint Olaszországban a magyar szabadságharc megfelelő hangsúlyt fog kapni.⁵⁵ Magyar részről a töretlennek mondható viszony miatt 1948-ban több képzőművészeti kiállítást is terveztek. Tavasszal Firenzébe és Rómába tervezték Bernáth, Egry, Szőnyi, Ferenczy és Pátzay alkotásainak bemutatását.⁵⁶ Azt, hogy a magyar kormány a magyar–olasz kapcsolatok fontosságát és szívélyes jellegét a kommunista hatalomátvétel után is fenn kívánta tartani, bizonyítja Velics László római követ 1948. június 12-i jelentése. A nagykövet a külügyminiszter távirati utasítására, mint a magyar kormány képviselője vett részt a XXIV. Velencei Biennále megnyitásán. A tervezett kiállításon Szőnyi, Egri és Márffy festményeit, valamint Ferenczy Béni szobrát mutatták be. A magyar művészek anyaga korábban, tavasszal Firenzében és Rómában már szerepelt kiállításon. A részvétel sikerére utal, hogy mind az olasz, mind a nemzetközi tényezők igen hálásan és elismerően vették a magyar részvételt.

A magyar részvétel annak ellenére történt, hogy – az eredeti tervtől eltérően – a Szovjetunió nem vett részt a Biennálén. A kapcsolatok hosszú távú tervezését feltételezi, hogy a nagykövet javasolta a velencei pavilon gyors helyreállítását. A kiegyensúlyozott magyar–olasz viszonyra utal az is, hogy az Olasz Köztársaság elnöke felkereste a magyar pavilont.⁵⁷ A kultúrkapcsolatok fontossága magyar részről azzal is hangsúlyt kapott, hogy az „imperializmusellenes” harc időszakában több nyugati intézet, így a British Council bezárásakor az Olasz Intézetet a franciával együtt megkímélték.⁵⁸

Összegzőként megállapíthatjuk, hogy az MKP III. kongresszusa után a politikai demokráciát elutasító párt kultúrdiplomáciai törekvéseiben a nyugati országokkal kialakítandó kapcsolatok politikájában a demokratikus időszakhoz képest lényeges változás nem történt. A kommunista kultúrdiplomáciában ez egyrészt azt jelentette, hogy a párt folytatta a „Nyugattal” kapcsolatos közömbös politikáját, másodsorban pedig azt, hogy néhány esettől eltekintve nem mutatható ki a nyugati kultúrával szembeni drasztikus elutasítás. A változatlanság annak ellenére megmaradt 1948 közepéig, hogy a nemzetközi kommunista mozgalomban az antifasiszta koalíció felbomlását követően, Churchill fultoni beszédére adott szovjet válasz után a világ kettészakadt. A totalitárius rendszer teljes kiépítése után a nyugati (polgári) kultúra teljesen ki lett szorítva a magyar művelődésből, a kulturális kapcsolatok pedig megszűntek.

JEGYZETEK

- 1 Balogh Sándor – Izsák Lajos: Pártok és pártprogramok Magyarországon (1944–1948). Tankönyvkiadó, 1977. p. 10–11.
- 2 A Magyar Kommunista Párt véleménye Magyarország nemzetközi kulturális kapcsolatairól és kultúrdiplomáciai törekvéseiről a demokrácia kiépülésének idején (1945–1946), Acta Academiae Nyiregyhaziensis, 2015.
- 3 N. Szabó József: Szent-Györgyi Albert tudományos-szervező és kultúrpolitikai tevékenysége (1945–1946). Tiszatáj, 1993. 10. no.
- 4 Kis Újság, 1946. május 26., június 16.
- 5 Új Magyar Központi Levéltár /UMKL/-XIX-I-1e. 1946-13815
- 6 UMKL-XIX-I-1e. 1947-4191.
- 7 UMKL-XIX-I-1e. 1947-41068.
- 8 Szabad Nép, 1947. július 3.
- 9 Szabad Szó, 1945. december 10., A magyar irodalom története 1945–1975. I. Irodalmi élet és irodalomkritika. Szerk. Béládi Miklós. Budapest, 1981.
- 10 Szabadság, 1946. január 25.
- 11 UMKL-XIX-I-1e. 1947-85719.
- 12 UMKL-XIX-I-1e. 1947-85719.
- 13 UMKL-XIX-I-1e. 1947-115079.
- 14 Nemzetgyűlés Naplója. VI. kötet. Hiteles Kiadás, Budapest, 1952. p. 637.
- 15 Nemzetgyűlés Naplója. VII. kötet. Hiteles Kiadás, Budapest, 1952. p. 49.
- 16 Országgyűlés Naplója, I. kötet. Hiteles Kiadás, Atheneum Irodalmi és Nyomdaipari Részvénytársulat Könyvkiadója, Budapest, 1948. p. 46.
- 17 Országgyűlés Naplója. I. kötet. p. 278.
- 18 Országgyűlés Naplója. III. kötet. Hiteles Kiadás, Athenaeum Irodalmi és Nyomdaipari Részvénytársulat Könyvkiadója. Budapest, 1948. p. 672.
- 19 UMKL-XIX-J-I-k. 1947-6270826.
- 20 UMKL-XIX-I-1e. 1947-172263.
- 21 UMKL-XIX-J-I-k. 1948-63/pol.
- 22 Párttörténeti Intézet /PTI. Arch./ 274.f. 21/71.
- 23 PTI. Arch. 274.f. 21/71.
- 24 PTI. Arch. 274.f. 21/71.
- 25 Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967. p. 446.
- 26 UMKL-XIX-I-1e. 1948-23889.
- 27 UMKL-XIX-J-k. 1948-61137/6.
- 28 UMKL-XIX-J-I-k. 1947-60183/6.
- 29 Nemzetgyűlés Naplója. VII. kötet. p. 359.
- 30 Kis Újság, 1947. június 10.
- 31 Kis Újság, 1947. június 22., Beznák Aladár a kommunisták hatalomra jutása után emigrál, Kanadában telepszik le. A Magyar Tudományos Akadémia Tagjai, 1825–1975. p. 31., Laki Kálmán 1948-ban az USA-ba emigrált. A Szent-Györgyi iskola tagjaként jelentős eredményeket ért el a biológiai oxidációk és az izomkutatás területén. Akadémiai Kislexikon... p. 21., A Magyar Tudományos Akadémia Tagjai, p. 168.
- 32 Kis Újság, 1947. július 13.
- 33 Országgyűlés Naplója. I. kötet. p. 46.

- 34 Országgyűlés Naplója. III. kötet. p. 672.
 35 UMKL-XIX-I-1e. 1948-238899.
 36 UMKL-XIX-J-k. 1947-60183/6., UMKL-XIX-I-1i. 1947-96008.
 37 UMKL-XIX-I-1e. 1947-57166.
 38 UMKL-XIX-J-1-k. 1948-61137/6.
 39 UMKL-XIX-I-1e. 1947-167145., UMKL-XIX-I-1e. 1948-245912.
 40 UMKL-XIX-I-1e. 1948-238899
 41 UMKL-XIX-I-1e. 1948-252655
 42 UMKL-XIX-J-1-k. 1946-61559/6.
 43 UMKL-XIX-J-1-k. 1946-61599.
 44 UMKL-XIX-J-1-k. 1948-61137/6.
 45 UMKL-XIX-J-1-k. 1948-61137/6.
 46 UMKL-XIX-J-1-k. 1947-63413/6.
 47 UMKL-XIX-J-1-k. 1947-63969/2.
 48 UMKL-116/b.sz.
 49 UMKL-XIX-J-1-k. 1947-60803., UMKL-J-1. 1947-XIX-1-k.
 50 PTI. Arch. 274.f. 21/71.
 51 PTI. Arch. 274.f. 21/72.
 52 UMKL-XIX-I-1e. 1947. augusztus 22.
 53 UMKL-XIX-I-1e. 1947. augusztus 22.
 54 UMKL-XIX-I-1e. 1947-127627.
 55 PTI. Arch. 274.f. 21/71.
 56 UMKL-XIX-I-1e. 1947-167145.
 57 UMKL-XIX-I-1e. 1948-249416.
 58 Magda Jászay: L'Istituto Italiano di Cultura per l'Ungheria. A Magyarországi Olasz Kultúrintézet. Róma, 1991. p. 32.

